

Писаренко Марина Олександрівна,
аспірант 1-го року навчання кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Давидова І.В.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Юридичний факт як підстава виникнення прав та обов'язків, є однією із базових категорій, як теорії права, так і окремих галузей, зокрема і цивільного.

Виокремлюються наступні ознаки юридичного факту: конкретність та індивідуальність; соціальна зумовленість; об'єктивований вираз; зв'язок із правом; причинний зв'язок з правовими наслідками [1, с. 40-45].

Юридичні факти класифікують за різними критеріями, зокрема, за наслідками, що настали на: правоутворюючі (факти, що зумовлюють встановлення правовідносин); правозмінюючі (факти, що змінюють існуючі правовідносини); правоприпиняючі (факти, що спричиняють припинення правовідносин); залежно від наявності або відсутності зв'язку факту з волею суб'єкта на дії та події.

Під впливом розвитку суспільних відносин у різних галузях суспільного життя, юридичні факти зазнають постійних змін, що призводить до появи нових об'єктів, нових способів розпорядження правами, відповідно, нових обставин, які можуть бути віднесені до юридичних фактів, що породжує чимало наукових дискусій, які ведуться навколо розуміння суті, змісту зазначеної категорії.

Поняття юридичних фактів вперше надав Ф.К. Савіньї, який визначив їх як події, що зумовлюють виникнення та припинення правовідносин [2].

Також вивченню категорії юридичних фактів приділяли увагу та науковці, як Й.О. Покровський, С.І. Реутов, В.Б. Ісаков, П.Ф. Єлісейкін, О.С. Іоффе, Д.Д. Грім, Н.М. Коркунова, Г.Ф. Шершеневич, Є.В. Васильовський, В.І. Синайський та інші. З часом сформувалося визначення юридичних фактів, як конкретних життєвих обставин, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення правовідносин у різних сферах суспільства, що свідчило про розширення підходу науковців до трактування поняття юридичного факту. Тобто, під юридичними фактами розуміють не лише подію, але й дію; мова йде про конкретні життєві обставини, які є підставою не лише виникнення та припинення правовідносин, але й їх зміни. Зазначений підхід збирається й нині.

Юридичні факти завдячують своїм походженням праву Стародавнього Риму. Правовідносини між жителями Стародавнього Риму мали свої особливості, характерні для певного історичного періоду. Щоб бути учасником

правовідносин, особа повинна володіти правосуб'єктністю (правоздатністю та дієздатністю), які в римському праві володіли специфічними ознаками.

Правоздатність – здатність особи бути носієм цивільних прав та обов'язків, яка виникає з моменту народження та припиняється зі смертю.

В римському праві факт народження дитини живою ще не свідчив про наявність у неї правоздатності. Особа визнавалася правоздатною за умови, що вона мала три статуси: свободи (*status libertatis*), громадянства (*status civitatis*), сімейний (*status familiae*). Наявність цих статусів, правоутворюючих юридичних фактів, робила особу правоздатною, що означало для неї можливість мати два найважливіші повноваження: право вступати в шлюб, у якому діти набувають статусу римських громадян (*jus connubi*); право торгувати, яке охоплює право бути власником усякого майна, здійснювати будь-які цивільно-правові правочини, зокрема дарувати, міняти, право бути спадкоємцем, вести цивільно-правові спори в суді (*jus commercii*) [3, с. 49].

Дієздатність – це здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, що нерозривно пов'язано з досягненням певного віку особою.

Учасником зобов'язальних, сімейних та спадкових правовідносин була особа, яка володіла трьома статусами: свободи, громадянства, сімейним. При цьому статуси у Стародавньому Римі слід розглядати як юридичні факти, з якими римське право пов'язувало виникнення, зміну та припинення правовідносин.

До юридичних фактів, як підстав виникнення зобов'язальних правовідносин у Стародавньому Римі, відносили контракти та делікти. При цьому контракти вправі Стародавнього Риму містили ознаки не лише правоутворюючих юридичних фактів, але й правоприпиняючих, оскільки особи вступали у правовідносини як для набуття у власність чи користування річчю, так і для припинення права власності чи фактичного користування нею. Наприклад, зобов'язання припиняється здебільшого платежем належного [4, с. 44], тому правоприпиняючим юридичним фактом у зобов'язальних правовідносинах виступає акцептиляція (*acceptilatio*), яка є сплатою боргу реальною або уявною.

Юридичними фактами, які існували в сімейних правовідносинах Стародавнього Риму, є: шлюб, спорідненість, усиновлення, що характеризують сімейну належність і статус особи.

Таким чином, юридичні факти відіграють провідну роль у виникненні, зміні та припиненні зобов'язальних, сімейних, спадкових та інших правовідносин у Стародавньому Римі.

У римському приватному праві для виникнення окремих правовідносин передбачалася наявність дещо більшої кількості юридичних фактів (подій та дій), аніж у сучасних приватних системах. У правових нормах, які регулювали правовідносини у Стародавньому Римі, спостерігається обмеження правосуб'єктності особи. Це виявлялося в існуючій батьківській владі (*patria potestas*), наявності більшого спектра юридичних фактів, які спричиняли виникнення дієздатності та правоздатності, їх залежність від статусів особи, що протягом життя людини могли змінюватися декілька разів, що в сукупності заважало розвитку економічних відносин у Стародавньому Римі.

Отже, в Стародавньому Римі цивільні правовідносини виникали, змінювалися та припинялися внаслідок конкретних життєвих обставин, які могли залежати від волі людини (дії) або не залежали від неї (події), тобто юридичними фактами. Також на підставі юридичних фактів учасники правовідносин наділялися та позбавлялися прав та обов'язків.

Література:

1. Теорія держави та права: навчал. посібн. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова та ін. За ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
2. Савиньи Ф.К. Обязательственное право. [Пер. с нем.] – Режим доступу: <http://forum.yurclub.ru/index.php?app=downloads&showfile=1720>
3. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основи римського права. – К. : ЮрінкомІнтер, 2000. – 238 с.
4. Лубко І.М. Основи римського цивільного права. – Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 96 с.
5. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: підручн. [2-ге вид.]. – К. : ЮрінкомІнтер, 2009. – 528 с.